

**ПАМ'ЯТІ ГРИГОРІЯ СЕМЕНОВИЧА ШАРАПА
(1933–2022) – ВИЗНАНОГО УКРАЇНСЬКОГО
ВЧЕНОГО У ГАЛУЗІ ВІДТВОРЕННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН**

С. І. КОВТУН¹, І. С. БОРОДАЙ², О. В. ЩЕРБАК¹

¹Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця
НААН (Чубинське, Україна)

²Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
НААН (Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-5492-882X> – С. І. Ковтун

<https://orcid.org/0000-0001-6639-9200> – І. С. Бородай

<https://orcid.org/0000-0001-6400-8990> – О. В. Щербак
irinaboroday@ukr.net

Мета статті – висвітлити життєвий шлях і творчі пошуки кандидата біологічних наук, заслуженого працівника сільського господарства України Г. С. Шарапи у галузі репродуктивної біотехнології сільськогосподарських тварин та удосконалення техніки штучного осіменіння. Методи дослідження – загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація), спеціальні історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, біографічний), джерелознавчий. Наукова новизна статті полягає в систематизації наукової спадщини вченого та узагальненні творчих здобутків, що знайшли широке практичне застосування у галузі тваринництва. Обґрунтовано, що Г. С. Шарапі належить вагомий внесок у вивченні анатомо-фізіологічних особливостей статевих органів корів, овець і бугаїв вітчизняних порід великої рогатої худоби, вдосконаленні техніки осіменіння самок. Ученим розроблено ефективні способи підвищення відтворної здатності плідників, оптимальні режими їх статевого навантаження, режими збереження та використання сперми, технологію штучного осіменіння корів і телиць; запропоновано ряд діагностичних, профілактичних і лікувальних заходів гінекологічних хвороб, що сприяло зростанню рентабельності виробництва продукції тваринництва в Україні. Г. С. Шарапа доклав зусиль до організації дослідної справи у тваринництві як завідувач лабораторії біології розмноження сільськогосподарських тварин Київської дослідної станції тваринництва «Терезине» та відповідних підрозділів Інституту розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН. Узагальнено творчі підходи вченого на ниві поширення зоотехнічної освіти та популяризації наукових здобутків українських учених у галузі репродуктивної біотехнології.

Ключові слова: тваринництво, племінна справа, відтворення сільськогосподарських тварин, штучне осіменіння, Київська дослідна станція тваринництва «Терезине», Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН

**IN MEMORY OF HRYHORIY SEMENOVYCH SHARAPA (1933–2022) – A RECOGNIZED
UKRAINIAN SCIENTIST IN THE FIELD OF FARM ANIMAL REPRODUCTION**

S. I. Kovtun¹, I. S. Borodai², O. V. Shcherbak¹

¹Institute of Animal Breeding and Genetics nd. a. M.V.Zubets of NAAS (Chubynske, Ukraine)

²National Scientific Agricultural Library of NAAS (Kyiv, Ukraine)

The purpose of the article is to highlight the life path and creative pursuits of Candidate of Biological Sciences, Honored Worker of Agriculture of Ukraine H. S. Sharapa in the field of reproductive biotechnology of the farm animals and improvement of artificial insemination techniques. Research methods are general scientific (analysis, synthesis, classification), special historical (problematic-chronological, comparative-historical, biographical), source studies. The scientific novelty of the article lies in the systematization of the scientific heritage of the scientist and the generalization of creative achievements that have found wide practical application in the field of animal husbandry. It is substantiated that H. S. Sharapa has made a significant contribution to the study of the anatomical and physiological characteristics of the genital organs of cows, sheep and bulls of domestic breeds of cattle, to the improvement of the technique of insemination of females. Scientists have developed effective methods of increasing the reproductive capacity of breeding animals, optimal modes of their sexual load, modes of conservation and use of sperm, technology of artificial insemination of cows and heifers; a number of diagnostic, preventive and treatment measures for gynecological diseases were proposed, which contributed to the increase in the profitability of the production of livestock products in Ukraine. H. S. Sharapa made efforts to organize research work in animal husbandry as the Head of the Laboratory of Breeding Biology of Farm Animals of the Kyiv Research Station of Animal Husbandry "Terezyne" and relevant departments of the Institute of Animal Breeding and Genetics named after M.V.Zubets of NAAS. The creative approaches of the scientist in the field of spreading zootechnical education and popularizing the scientific achievements of Ukrainian scientists in the field of reproductive biotechnology are summarized.

Keywords: animal husbandry, breeding work, reproduction of farm animals, artificial insemination, Kyiv Research Station of Animal Husbandry "Terezyne", Institute of Animal Breeding and Genetics named after M.V.Zubets of NAAS

Вступ. У подоланні проблеми продовольчої безпеки в Україні важливу роль відіграє репродуктивна біотехнологія сільськогосподарських тварин, яка дає змогу вирішити ряд питань, пов'язаних із подоланням їх безпліддя, профілактикою гінекологічних захворювань, збереженням видів і порід, інтенсифікацією селекційного процесу, що має на меті отримання особин з новими господарськи корисними властивостями та підвищення генетичного потенціалу продуктивності стад худоби. У вивчення та поліпшення відтворної функції новостворених українських порід великої рогатої худоби молочного і м'ясного напрямів продуктивності вагомий внесок зробив талановитий учений, кандидат біологічних наук, заслужений працівник сільського господарства України Г. С. Шарапа. Особисто і спільно із співробітниками очолюваних ним лабораторій сприяв удосконаленню техніки та технології штучного осіменіння корів і телиць, збереженню і підвищенню їх відтворної здатності. Доклав зусиль до підготовки навчальної та методичної літератури за напрямом акушерство та гінекологія.

Аналіз та творче використання наукового доробку Г. С. Шарапи відкриває широкі перспективи для вирішення окремих проблем тваринництва, зокрема пов'язаних зі створенням високопродуктивних конкурентоспроможних стад худоби.

Деякі аспекти наукової діяльності вченого знайшли відображення у публікаціях В. М. Дзюбанова та ін. [5], В. П. Бурката та ін. [2, 3], М. М. Зубця та ін. [6], М. І. Башенка та ін. [1], які відображають основні етапи діяльності Київської дослідної станції тваринництва «Терезине» (КДСТ «Терезине») та утвореного на її базі ІРГТ ім. М.В. Зубця НААН, зокрема і лабораторії біології розмноження сільськогосподарських тварин, яку очолював Г. С. Шарапа. Основні напрями діяльності та творчі здобутки наукової школи доктора біологічних наук І. В. Смирнова, активним представником якої був Г. С. Шарапа, дотично висвітлено М. М. Рішком [18].

Мета дослідження – комплексно висвітлити основні життєві етапи та наукові пошуки у галузі репродуктивної біотехнології Г. С. Шарапи, першочергово через призму діяльності

очолюваної ним лабораторії біології розмноження сільськогосподарських тварин КДСТ «Терезине» та відповідних підрозділів ІРГТ ім. М.В. Зубця НААН; обґрунтувати внесок ученого у професіоналізацію, популяризацію та репрезентацію здобутків українських учених-тваринників.

Матеріали та методи дослідження ґрунтуються на загальнонаукових принципах історичної достовірності, об'єктивності, системності, комплексності, науковості, багатофакторності та всебічності. Для відтворення основних сегментів наукової діяльності Г. С. Шарапи використано загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація, типологізація), міждисциплінарні (структурно-системний) та спеціальні історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, біографічний) методи. Застосовано методи джерелознавчого та архівознавчого аналізу.

Результати дослідження. Григорій Семенович Шарапа народився 1 березня 1933 р. в селі Черевач Чорнобильського району Київської області в родині селян. У 1953 р. закінчив з відзнакою Мироцький ветеринарний технікум, а в 1958 р. – факультет ветеринарної медицини Української академії сільськогосподарських наук (також з відзнакою). Під час навчання був комсомольським і ленінським стипендіатом, активним учасником студентського наукового товариства [1]. У 1958–1962 роках працював головним лікарем ветеринарної медицини племзаводу «Тростянець» на Чернігівщині. Протягом 1962–1965 років навчався в аспірантурі на кафедрі акушерства, гінекології та штучного осіменіння тварин при Українській сільськогосподарській академії (УСГА) під науковим керівництвом талановитого вченого, з іменем якого пов'язана в розвитку біотехнології відтворення сільськогосподарських тварин ціла епоха, організатора системи вищої галузевої освіти та дослідної справи в Україні другої половини 30-х – першої половини 90-х років ХХ ст., доктора біологічних наук, професора І. В. Смирнова (1911–1993). Варто зазначити, що вчений здійснив вирішальний вплив на формування наукового світогляду Г. С. Шарапи та становлення кола його наукових інтересів. У подальшому він найбільш активно серед представників наукової школи І. В. Смирнова розвивав закладені ним наукові напрями і ідеї, методи дослідницького пошуку. У 1965 р. на вченій раді зоотехнічного факультету УСГА захистив кандидатську дисертацію на тему «Вплив фізіологічного стану статевих шляхів корів і способу осіменіння на виживаність сперміїв та їхню запліднювальну здатність». Рішенням вченої ради зоотехнічного факультету академії від 7 червня 1966 р. (протокол № 26) йому присуджено науковий ступінь кандидата біологічних наук за спеціальністю розведення, селекція і відтворення сільськогосподарських тварин [20].

У 1965 р. Г. С. Шарапа працював старшим науковим співробітником, а в 1966–1975 роках завідувачем лабораторії біології розмноження сільськогосподарських тварин КДСТ «Терезине». Варто зазначити, що першим завідувачем організованої в 1957 р. лабораторії був І. В. Смирнов. Окрім Г. С. Шарапи в лабораторії в різний час працювали кандидати біологічних наук В. І. Постава, Л. О. Кузнечиков, О. І. Пантюхова, Б. М. Вельможний, М. А. Дмитраш, В. Б. Дорошков, О. П. Зверева, Т. В. Жмурко і Д. Б. Федорова, О. М. Зінченко, Л. П. Ярошевич, Г. П. Пустовіт, В. П. Шилова, В. П. Діба, Н. А. Литвин та ін. Зусилля колективу лабораторії були спрямовані на розробку проблемних питань відтворення сільськогосподарських тварин. Центральне місце посідали питання оптимізації режиму утримання і використання плідників, вдосконалення методів зберігання сперми, технологій та техніки штучного осіменіння самиць сільськогосподарських тварин і профілактики неплідності маточного поголів'я [1].

Як свідчать звіти про науково-дослідну роботу КДСТ «Терезине», у цей період на базі дослідної станції виконувалося дві наукові теми: «Розробка деяких питань теорії штучного осіменіння» та «Удосконалення методів, техніки і апаратури штучного осіменіння сільськогосподарських тварин». Обидві теми були включені в тематику НДІ тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР як розділи наукової проблеми 13 «Біологія розмноження і штучного осіме-

ніння сільськогосподарських тварин. Розробка теорії і удосконалення методу і техніки штучного осіменіння сільськогосподарських тварин» [3].

У межах першої наукової теми вирішували наступні завдання:

–порівняння біофізичних і біохімічних змін, що відбуваються у спермі бугаїв, баранів і кнурів при його розбавленні і зберіганні;

–встановлення зв'язку між виживаністю сперматозоїдів бугаїв поза організмом і деякими показниками якості сперми (рН, вміст фруктози, активність, концентрація, резистентність і дихальна здатність);

–обґрунтування впливу різних умов зберігання і деяких факторів зовнішнього середовища на процеси дихання і фруктоліз у спермі бугаїв, баранів і кнурів;

–дослідження методами електронної і оптичної мікроскопії морфологічних змін, що відбуваються у сперматозоїдах у процесі їхнього зберігання;

–вивчення фосфатидів сперми сільськогосподарських тварин [9].

Розроблення другої наукової теми передбачало вивчення таких питань:

–удосконалення і запровадження у виробництво різних способів зберігання сперми бугаїв плідників на основі заморожування, насичення двоокисом вуглецю і введення антибіотиків;

–оптимізація методу штучного осіменіння свиней;

–розроблення режимів годівлі, утримання і використання плідників з метою зростання якості сперми;

–фізіологічне обґрунтування оптимальних режимів використання бугаїв-плідників;

–вивчення впливу кормів тваринного походження на якість сперми бугаїв, баранів і кнурів-плідників;

–з'ясування впливу способу штучного осіменіння корів і середовища для розбавлення сперми на виживаність сперматозоїдів і їх запліднювальну здатність;

–узагальнення досвіду роботи станцій і колгоспних пунктів штучного осіменіння сільськогосподарських тварин [10].

Уже на той час у КДСТ «Терезине» було створено належну матеріально-технічну базу. За Постановою Ради Міністрів УРСР № 12 від 5 січня 1956 р. при дослідній станції створено Київську державну станцію штучного осіменіння сільськогосподарських тварин, на яку покладено завдання надання методичної допомоги обласним і районним станціям племінної роботи і штучного осіменіння з організаційних питань, а також з питань технології взяття, транспортування і зберігання сперми, техніки штучного осіменіння і ведення племінної роботи [6]. Станцію було організовано як один із цехів дослідного господарства «Терезине». Позитивний вплив на її роботу здійснювала активна участь колективу переважно лабораторії біології розмноження сільськогосподарських тварин. Зокрема, остання розміщувалася у будівлі станції і її співробітники проводили значний обсяг робіт на її базі та через станцію запроваджували свої наукові розробки у виробництво. Такий тісний зв'язок науки з виробництвом дав позитивні результати, станція стала однією з найбільш ефективних у колишньому Союзі [11].

Завдячуючи добре налагодженій науково-дослідній роботі, в чому була беззаперечна заслуга Г. С. Шарапи, лабораторією біології розмноження сільськогосподарських тварин сформовано низку пропозицій для запровадження у виробництво. Так, на основі експериментальних досліджень запропоновано метод зберігання сперми бугаїв, насиченої двоокисом вуглецю, бікарбонатно-фосфатний розріджувач сперми і спосіб зберігання сперми бугаїв у суміші льоду з сіллю (І. В. Смирнов, В. І. Поставна, Л. О. Кузнечиков). Проведено ряд дослідів із вивчення фізіологічних процесів, що відбуваються при зберіганні сперми в різних середовищах, встановлення зв'язку між ступенем розрідження сперми, кількістю сперматозоїдів у дозі та заплідненістю корів і телиць [12].

О. І. Пантюхова виконала великий обсяг дослідних робіт із вивчення впливу різних бактеріостатичних речовин на якість сперми бугаїв і її розріджувачів, відпрацювання зоогігіє-

нічних нормативів отримання та зберігання сперми тощо. Низку дослідів проведено з проблем утримання, годівлі, моціону і режиму статевого використання бугаїв-плідників (І. В. Смирнов, В. І. Постава, Т. С. Шоманський, М. А. Дмитраш, Г. С. Шарапа), особливо при вдосконаленні способів криоконсервації сперми. Позитивні результати цих дослідів знайшли практичне застосування на племпідприємствах із використання бугаїв. М. А. Дмитраш і О. П. Зверева запропонували ряд прийомів із вдосконалення способу заморожування сперми бугаїв у формі гранул, пайет і облицьованих гранул. Б. М. Вельможний і В. Б. Дорошков удосконалювали розріджувачі сперми кнурів, режими їх статевого використання і способи штучного осіменіння свиноматок на основі нових технологічних рішень [13].

У цей час Г. С. Шарапа провів значну кількість експериментів із вивчення анатомо-фізіологічних особливостей репродуктивних органів корів і овець, механізму просування та тривалості зберігання запліднюючої здатності сперматозоїдів бугаїв і баранів у статевих органах самок залежно від способу їх осіменіння та способів стимуляції скорочувальної здатності матки за її гіпотонії. На основі цих досліджень ним запропоновано ряд рекомендацій з метою підвищення відтворювальної здатності тварин, що знайшли практичне застосування в племінних господарствах УРСР, давали змогу значно зростити рентабельність виробництва тваринницької продукції [6].

Варто відмітити, що лабораторія біології розмноження сільськогосподарських тварин КДСТ «Терезине» проводила ряд досліджень разом з відділом біології розмноження сільськогосподарських тварин ВІТу та рядом інших наукових установ СРСР. Підтримувала також тісні наукові зв'язки з Пенсільванським університетом (США), лабораторією біології розмноження в Лібіхові (Чехословаччина), Центральним інститутом біології і патології розмноження тварин в Софії (Болгарія). Оскільки майже всі наукові співробітники лабораторії були учнями або ж прибічниками доктора біологічних наук І. В. Смирнова, його авторитетна наукова школа з проблем репродукції тварин знайшла потужний розвиток саме на базі КДСТ «Терезине». Багатьох учнів і, насамперед Г. С. Шарапу, учений залучав до читання лекцій та проведення практикумів з відтворення сільськогосподарських тварин при УСГА [18].

Враховуючи творчі здобутки Г. С. Шарапи та підготовлений ним цикл наукових праць за рішенням Президії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна від 12 листопада 1970 р. (протокол № 31) його затверджено у вченому званні старшого наукового співробітника зі спеціальності «Акушерство і штучне осіменіння».

У зв'язку з утворенням у 1975 р. на базі КДСТ «Терезине» Українського НДІ розведення та штучного осіменіння великої рогатої худоби, подальша доля Г. С. Шарапи пов'язана з новоствореною установою, яка здобула статус головного науково-методичного і координаційного центру у галузі розведення та селекції сільськогосподарських тварин [2]. З 1976 р. Г. С. Шарапа – завідувач лабораторії біології розмноження, з 1979 р. – лабораторії відтворення м'ясної худоби, з 1982 р. – відділу відтворення та лабораторії біотехнології штучного осіменіння великої рогатої худоби, заступник директора. З 1987 р. – старший і провідний науковий співробітник Інституту розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця НААН. У 1999–2001 роках був також провідним спеціалістом СП ТОВ «Сімекс-Україна», а в 2001–2002 роках – ВАТ НВКІЦ «Скотарство України».

У цей час провів багато експериментальних досліджень із вивчення анатомо-фізіологічних особливостей статевих органів корів, овець і бугаїв різних порід і вдосконалення техніки осіменіння самок. Разом із співробітниками очолюваних ним лабораторій розробив і вдосконалив режими статевого використання бугаїв, способи підвищення відтворної здатності плідників, збереження і використання сперми. Зробив вагомий внесок у вдосконалення технології штучного осіменіння корів і телиць, збереження і підвищення їх відтворної здатності та профілактики гінекологічних хвороб. Провів велику роботу з вивчення та поліпшення відтворної функції корів нових українських порід молочного і м'ясного напрямів продуктивності [3]. Ученими лабораторії обґрунтовано ефективність однократного осіменіння самок ректо-цервікальним способом через 8–14 год. від початку статевої охоти. Розробле-

но та вдосконалено способи стимуляції та синхронізації охоти у корів і телиць молочного і м'ясного напрямів продуктивності для підвищення заплідненості та одержання ущільнених отелень при застосуванні рослинних стимуляторів левзеї, прооварину, нейротропних, вітамінних і гормональних препаратів та простагландинів. Розроблено метод ідентифікації корів за фізіологічним станом їхніх статевих органів і вдосконалено способи виявлення статевої охоти у корів для оптимального часу їхнього осіменіння. Запропоновано методику визначення функціонального стану матки в післяотельний період за допомогою утеро- та електрогістерографії для своєчасного лікування тварин і стимуляції моторики матки. Обґрунтовано способи визначення тільності корів і телиць з 16–20 дня після запліднення за використання сироватки крові та молока. Удосконалено методи оцінки молочних корів за резистентністю до маститів, способи їхньої профілактики та лікування [14]. Вивчено закономірності формування репродуктивної функції корів і телиць. Встановлено, що вона тісно пов'язана з рівнем молочної продуктивності, умовами годівлі, утримання та проведенням комплексу спеціальних зооветеринарних діагностичних, профілактичних і лікувальних заходів [15, 16].

Г. С. Шарапа особисто зробив значний внесок у вирішення питань кратності, технології та техніки осіменіння корів і телиць, у запровадження маршрутно-кільцевої системи організації осіменіння корів із застосуванням ректо-цервікального способу. Це сприяло тому, що в 1986 р. в господарствах України одержали по 89 телят на 100 корів і вийшли на перше місце за цим показником у СРСР [1].

Варто зазначити, що для стилю роботи Г. С. Шарапи був характерний тісний зв'язок із виробництвом. Як людині і вченому, йому була притаманна висока порядність, принциповість, працьовитість і об'єктивність у дослідженнях, високий професіоналізм і всебічна обізнаність, бажання бути корисним людям. Біля 50 років він брав активну участь у підготовці та перепідготовці студентів-зоотехніків та зооветеринарних спеціалістів (загалом близько 9000 осіб) у школі підвищення кваліфікації сільськогосподарських кадрів. Його лекції на семінарах різного рівня і конференціях слухали понад 70 тис чоловік – керівників і спеціалістів сільського господарства. Підготував особисто 5 аспірантів і багато ветеринарних фахівців. У листопаді 2003 р. Г. С. Шарапі присвоєно почесне звання заслуженого працівника сільського господарства України [1].

Г. С. Шарапа – активний громадський діяч та популяризатор зоотехнічної науки. Близько 30 років він обирався депутатом сільської та районної рад, членом районних комітетів комсомолу і компартії. Він опублікував низку наукових праць, які сприяють репрезентації вітчизняної зоотехнії. Насамперед, це роботи, що висвітлюють здобутки лабораторії біології розмноження сільськогосподарських тварин КДСТ «Терезине», а також статті, присвячені науковій діяльності доктора біологічних наук І. В. Смирнова та заснованої ним наукової школи.

Помер Григорій Семенович Шарапа 29 серпня 2022 р., похований на цвинтарі в с. Мала Олександрівка Бориспільського району Київської області. У його особі ІРГТ ім. М.В. Зубця втратив досвідченого і висококваліфікованого спеціаліста, авторитетного фахівця, який до останніх днів свого життя надавав посильну допомогу науці та виробництву.

Наукова спадщина вченого налічує більше 350 наукових публікацій і становить потужний джерельний базис для подальших пошуків молодих дослідників репродуктивної біотехнології та історії зоотехнічної науки. У арсеналі вченого 8 навчальних посібників, монографій і довідників, серед яких «Неплідність корів і телиць та боротьба з нею» (1988), «Кооперативна форма організації відтворення сільськогосподарських тварин» (1988, у співпраці з Ю. М. Карасиком), «Штучне осіменіння сільськогосподарських тварин з основами акушерства» (1989, співавтор І. І. Карташов), «Відтворення сільськогосподарських тварин» (1994, співавтори М. Ю. Проценко, Д. Т. Вінничук, М. П. Журавель), «Інструкція зі штучного осіменіння корів і телиць» (2001, колектив авторів) [4, 7, 8, 17, 21]. Він є співавтором багатьох рекомендацій і програм розвитку тваринництва для різних регіонів України.

Г. С. Шарапа був тривалий час членом вченої ради КДСТ «Терезине», Білоцерківського сільськогосподарського інституту та ІРГТ ім. М.В. Зубця НААН, редколегій декількох наукових тематичних збірників, багаторазовим учасником Всесоюзної і Республіканської сільськогосподарських виставок.

За істотний внесок у розробку теорії та техніки штучного осіменіння тварин Григорій Семенович нагороджений ювілейною медаллю «В честь 100-річчя з дня народження І. І. Іванова» – (1970), орденом Трудового Червоного Прапора (1971), 4 ювілейними медалями, почесними відзнаками НААН, Міністерства сільського господарства України і численними відомчими грамотами [20].

Висновки. Таким чином, Г. С. Шарапа здійснив вагомий внесок у розвиток наукових основ відтворення сільськогосподарських тварин як неординарний учений і організатор дослідницького процесу, поширювач зоотехнічної освіти та популяризатор наукових здобутків українських учених. Ученим розроблено низку рекомендацій з підвищення відтворювальної здатності тварин, які знайшли практичне застосування не тільки в Україні, а й на теренах колишнього Радянського Союзу. Сприяв вирішенню питань кратності, дозування сперми, розробці технології та техніки штучного осіменіння корів і телиць, запровадженню маршрутно-кільцевої системи організації осіменіння корів із застосуванням ректо-цервікального способу. Велике практичне значення мають його наукові пошуки з корекції функції репродуктивних органів корів і телиць, особливо новостворених порід молочного і м'ясного напрямків продуктивності. Г. С. Шарапа одноосібно та разом зі співробітниками очолюваних ним лабораторій вирішив ряд проблемних питань ефективного використання бугаїв-плідників різних порід: вивчено вік початку статевого використання бугаїв, вплив вітамінно-мінерального живлення, біологічно активних речовин і активного моціону на кількісні та якісні показники сперми, особливо при її глибокому заморожуванні. Рекомендації щодо оптимального режиму використання бугаїв одержали позитивну оцінку і знайшли широке застосування на племпідприємствах України та за її межами. Г. С. Шарапою запропоновано ряд діагностичних, профілактичних і лікувальних заходів гінекологічних захворювань, що сприяло створенню високопродуктивних стад худоби.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Башенко М. І., Бойко Ю. М., Бородай І. С., Гольоса Г. О., Гончар О. Ф., Гузев І. В., Демчук С. Ю., Дедова Д. О., Денисюк П. В., Добрянська М. Л., Коваленко В. Ф., Коваленко Г. С., Ковтун С. І., Коновалов В. С., Копилов К. В., Кругляк О. В., Кругляк Т. О., Кузубна Н. М., Кузубний С. В., ЛиповаОкопний О. М., Осипчук А. М., Осипчук О. С., Петренко І. П., Подоба Б. Є., Полупан Н. Л., Полупан Ю. П., Резнікова Ю. М., Резнікова Н. Л., Святовець В. Г., Сидоренко О. В., Сіраць Ю. Д., Мартинюк І. С., Марченко Н. І., Найдено К. А., Небилиця М. С., кий Й. З., Славов В. П., Соколенко І. П., Стретович Н. Р., Троцький П. А., Трунова Г. І., Черняк Н. Г., Шапірко В. В., Шаран П. І., Шарапа Г. С., Швець Н. В., Шейкіна О. А., Щербак О. В. Історія Інституту розведення і генетики тварин у подіях, фактах, біографіях учених / Нац. акад. аграр. наук, Ін-т розведення і генетики тварин. Бориспіль : Люксар, 2012. 368 с.
2. Буркат В. П., Бородай І.С. Історичні аспекти розвитку теорії селекції у скотарстві України : монографія. Київ : Аграрна наука, 2006. 584 с.
3. Буркат В. П., Бородай І. С. Нариси з історії інституту : монографія. Київ : Аграрна наука, 2008. 560 с.
4. Гайовий В. В., Шарапа Г. С., Крамаренко Г. С. Програма створення високопродуктивного стада великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах нафтогазовидобувного управління "Полтаванафтогаз" ВАТ "Укрнафта". Київ, 2001. 52 с.
5. Дзюбанов В. М., Алексеенко Л. Д., Артюх А. С. Киевская опытная станция животноводства «Терезино» : монографія. Москва : Колос, 1965. 247 с.
6. Зубець М. М., Бородай І. С. Київська дослідна станція тваринництва «Терезине»: історія, здобутки, вчені : монографія. Вінниця, 2011. 208 с.

7. Карасик Ю. М., Шарапа Г. С., Мацько А. З. Кооперативная форма организации воспроизводства сельскохозяйственных животных. Київ : Урожай, 1988. 48 с.
8. Карташов І. І., Шарапа Г. С. Штучне осіменіння сільськогосподарських тварин з основами акушерства : навч. посіб. для учнів середніх спец. навч. закладів із спеціальності "Зоотехнія". Київ : Вища школа, 1989. 303 с.
9. Отчет о научно-исследовательской работе за 1969 год / Южн. отд. ВАСХНИЛ, Научн.-исслед. ин-т животноводства Лесостепи и Полесья УССР. Терезино, 1970. 256 с.
10. Отчет о научно-исследовательской работе Киевской опытной станции животноводства за 1967 год. Терезино, 1968. 274 с.
11. Отчет о научно-исследовательской работе за 1971 год / Южн. отд. ВАСХНИЛ, Научн.-исслед. ин-т животноводства Лесостепи и Полесья УССР. Терезино, 1972. 285 с.
12. Отчет о научно-исследовательской работе за 1972 год / Южн. отд. ВАСХНИЛ, Научн.-исслед. ин-т животноводства Лесостепи и Полесья УССР. Терезино, 1973. 302 с.
13. Отчет о научно-исследовательской работе за 1973 год / Южн. отд. ВАСХНИЛ, Научн.-исслед. ин-т животноводства Лесостепи и Полесья УССР. Терезино, 1974. 326 с.
14. Отчет о научно-исследовательской работе за 1976-1980 гг. / Мин-во с.х. УССР, Укр. научн.-исслед. ин-т разведения и искусственного осеменения крупного рогатого скота. Н. Александровка, 1981. 386 с.
15. Отчет о научно-исследовательской работе за 1981–1985 гг. / М-во с.х. УССР, Укр. науч.-исслед. ин-т разведения и искусственного осеменения крупного рогатого скота. Н. Александровка, 1985. 480 с.
16. Отчет о научно-исследовательской работе за 1986–1990 гг. (заключительный) / Укр. науч.-исслед. ин-т по плем. делу в животн. Н. Александровка, 1991. 550 с.
17. Проценко М. Ю., Вінничук Д. Т., Журавель М. П., Шарапа Г. С. Відтворення сільськогосподарських тварин : підруч. для студент вищ. навч. закл. по підготовці мол. спеціалістів за спец. «Зоотехнія» / за ред. М. Ю. Проценка. Київ : Вища школа, 1994. 415 с.
18. Рішко М. М. Професор І. В. Смирнов – організатор наукового центру з біології відтворення сільськогосподарських тварин. *Гілея. Науковий вісник*. 2014. Вип. 88 (9). С. 68–71.
19. Смирнов І. В., Вінничук Д. Т., Денисенко М. Т., Шарапа Г. С. Довідник по штучному осіменінню сільськогосподарських тварин. Київ : Урожай, 1980. 150 с.
20. Шарапа Григорій Семенович : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1955–2017 роки / НААН, ННСГБ, Ін-т розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця ; уклад. В. І. Фасоля, Н. М. Кузєбна. 2-ге вид., перероб і допов. Чубинське, 2018. 104 с. (До 85-річчя від дня народження Григорія Семеновича Шарапи).
21. Шарапа Г. С. Неплідність корів і телиць та боротьба з нею. Київ : Урожай, 1988. 136 с.

REFERENCES

1. Bashchenko, M. I., Yu. M. Boyko, I. S. Boroday, H. O. Hol'osa, O. F. Honchar, I. V. Huzyev, S. Yu. De-mchuk, D. O. Dyedova, P. V. Denysyuk, M. L. Dobryans'ka, V. F. Kovalenko, H. S. Kovalenko, S. I. Kovtun, V. S. Konovalov, K. V. Kopylov, O. V. Kruhlyak, T. O. Kruhlyak, N. M. Kuzebna, S. V. Kuzebnyu, Yu. D. Lypova, I. S. Martynyuk, N. I. Marchenko, K. A. Naydenko, M. S. Nebylytsya, O. M. Okopnyu, A. M. Osypchuk, O. S. Osypchuk, I. P. Petrenko, B. Ye. Podoba, N. L. Polupan, Yu. P. Polupan, Yu. M. Reznikova, N. L. Ryznikova, V. H. Svyatovets', O. V. Sydorenko, Y. Z. Sirats'kyu, V. P. Slavov, I. P. Sokolenko, N. R. Stretovych, P. A. Trots'kyu, H. I. Trunova, N. H. Chernyak, V. V. Shapirko, P. I. Sharan, H. S. Sharapa, N. V. Shvets', O. A. Sheykina, and O. V. Shcherbak. 2012. Istorija Instytutu rozvedennja i ghenetyky tvaryn u podijakh, faktakh, bioghrafijakh uchenykh – History of the Institute of Animal Breeding and Genetics in events, facts, biographies of scientists. Boryspil. 368. (in Ukrainian).
2. Burkat, V. P., and I. S. Borodai. 2006. Istorychni aspekty rozvytku teorii selektsii u skotarstvi Ukrainy – Historical aspects of the development of breeding theory in Ukraine. Kyiv. 584 (in Ukrainian).

3. Burkat, V. P., and I. S. Borodai. 2008. *Narysy z istorii instytutu – Essays on the history of the institute*. Kyiv. 560 (in Ukrainian).
4. Ghajovyj, V. V., G. S. Sharapa, and G. S. Kramarenko. 2001. *Prohrama stvorennja vysokoproduktyvnogho stada velykoji roghatoji khudoby u siljsjkoghospodarsjkykh pidprijemstvakh naftogazovydobuvnogho upravlinnja "Poltavanaftogaz" VAT "Ukrnafta" – The program for creating a highly productive herd of cattle in the agricultural enterprises of the oil and gas production management "Poltavanaftogaz" of VAT "Ukrnafta"*. Kyjiv. 52 (in Ukrainian).
5. Dzubanov, V. M., L. D. Alekseenko, and A. S. Artjuh. 1965. *Kievskaja opytnejaja stancija zhivotnovodstva «Terezino» – Kiev experimental station of animal husbandry "Terezino"*. Moskva. 247 (in Russian).
6. Zubecj, M. M., and I. S. Borodai. 2011. *Kyjivsjka doslidna stancija tvarynnyctva «Terezyne»: istorija, zdobutky, vcheni – Kyiv Research Station of Animal Husbandry "Terezine" : history, achievements, scientists*. Vinnycja. 208 (in Ukrainian).
7. Karasik, Iu. M., G. S. Sharapa, and A. Z. Matcko. 1988. *Kooperativnaia forma organizacii vosproizvodstva selsko-khoziaistvennykh zhivotnykh – Cooperative form of organization of reproduction of farm animals*. Kyjiv. 48 (in Russian).
8. Kartashov, I. I., and G. S. Sharapa. 1989. *Shtuchne osimeninnja siljsjkoghospodarsjkykh tvaryn z osnovamy akusherstva – Artificial insemination of farm animals with the basics of obstetrics: navch. posib. dlja uchniv serednykh special. navch. zakladiv iz specialnosti "Zootehnija"*. Kyjiv, 303. (in Ukrainian).
9. 1970. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1969 god – Research report for 1969 / Juzhn. otd. VASHNIL. Nauchn.-issled. in-t zhivotnovodstva Lesostepi i Poles'ja USSR. Terezino. 256 (in Russian).*
10. 1968. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote Kievskoj opytnoj stancii zhivotnovodstva za 1967 god – Report on the research work of the Kiev experimental station of animal husbandry for 1967. Terezino. 274 (in Russian).*
11. 1972. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1971 god – Research report for 1971. Terezino. 285 (in Russian).*
12. 1973. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1972 god – Research report for 1972. Terezino. 302 (in Russian).*
13. 1974. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1973 god – Research report for 1973. Terezino, 326 (in Russian).*
14. 1981. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1976–1980 gg. – Research report for 1976–1980. N. Aleksandrovka. 386 (in Russian).*
15. 1985. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1981–1985 gg. – Research report for 1981–1985. N. Aleksandrovka. 480 (in Russian).*
16. 1991. *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1986–1990 gg. (zakliuchitelnyi) Research report for 1986–1990 (final). N. Aleksandrovka, 550 (in Russian).*
17. Procenko, M. Ju., D. T. Vinnychuk, M. P. Zhuravelj, and G. S. Sharapa. 1994. *Vidtvorennja siljsjkoghospodarsjkykh tvaryn – Reproduction of agricultural animals: pidruch. dlja student vyshh. navch. zakl. po pidghotovci mol. specialistiv za spec. «Zootehnija»*. Kyjiv. 415 (in Ukrainian)
18. Rishko, M. M. 2014. *Profesor I. V. Smyrnov – orghanizator naukovogho centru z biologhiji vidtvorennja siljsjkoghospodarsjkykh tvaryn – Professor I. V. Smirnov – organizer of the scientific center for the biology of reproduction of agricultural animals. Ghileja. Naukovyj visnyk – Gilleya. Scientific bulletin : 88(9):68–71 (in Ukrainian).*
19. Smyrnov, I. V., D. T. Vinnychuk, M. T. Denysenko, and G. S. Sharapa 1980. *Dovidnyk po shtuchnomu osimeninnju siljsjkoghospodarsjkykh tvaryn – Handbook on artificial insemination of farm animals*. Kyjiv. 150 (in Ukrainian).
20. 2018. *Sharapa Ghryghorij Semenovykh – Hryhorij Semenovykh Sharapa: biobiblioghr. pokazhch. nauk. pr. za 1955–2017 roky/ 2-ghe vyd., pererob i dopov. Chubynsjke. 104. (in Ukrainian).*

21. Sharapa, G. S. 1988. Neplidnistj koriv i telycj ta borotjba z neju – Infertility of cows and heifers and its control. Kyjiv. 136 (in Ukrainian).

Одержано редколегією 18.11.2022 р.

Прийнято до друку 25.11.2022 р.